

Краймар

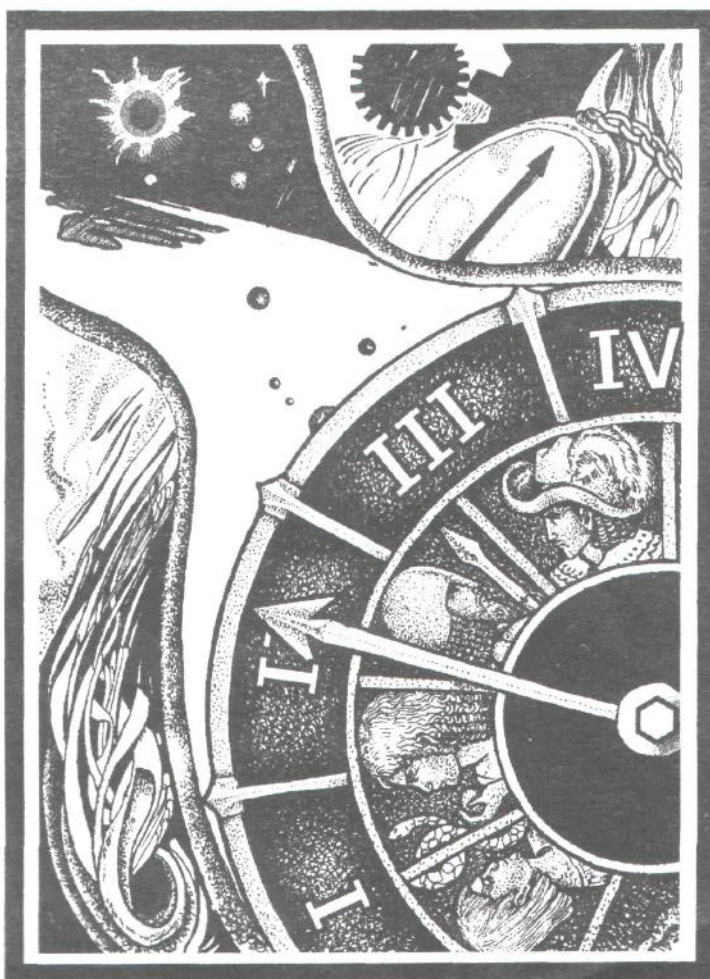
НАУКОВИЙ ВІСНИК

Волинського державного
університету ім. Лесі Українки

Історичні науки

ОКРЕМИЙ
ВІДБИТОК

10/2001

З М І С Т

РОЗДІЛ I. Дослідження з історії України

Поліщук О.А. Структура Луцько-Житомирської римо-католицької дієцезії в кінці XVIII – на початку XX ст.	3
Гайдай Л.І. Трансформація селянських господарств Правобережної України у процесі спеціалізації сільськогосподарського виробництва на початку XX ст.	8
Калищук О.М. Рівень національної самосвідомості на Волині та Галичині на початку XX ст.	14
Шваб А.Г., Оболончик Н.Г. Організаційно-структурні засади діяльності Кременецького ліцею в 1920-1930 рр.	19
Сміян П.К., Сміян К.П. Боротьба УПА з німецько-фашистськими окупантами (1942-1944рр.)	24
Кутовий Р.С. Національно-визвольний рух на Житомирщині в роки німецько-радянської війни	30
Крамар Ю.В. Депортація українців з Лемківщини в 1944-1947 рр.	36
Кравчук В.М. Діяльність суду і прокуратури України по забезпеченню законності правових актів місцевих органів влади в період з 1945 по 1991 рр. (історико-правові аспекти)	41
Колесник В.П., Марківська Л.Л. Радянізація західноукраїнських земель і доля волинської інтелігенції у 1939 р.	47
Бічік В.В. Історичний аспект ядерного чинника у міжнародних відносинах на етапі становлення нової незалежної української державності	52
Моренчук А.А. Ліквідація українських монастирів під час хрущовської антицерковної кампанії	56
Медведчук Н.А. Договірно-правове забезпечення системи українсько-польських культурних зв'язків у пострадянський період	62
Харук А.І. Фірма "Анатра" та її літаки. З історії авіаційної промисловості України	67

РОЗДІЛ II. Дослідження історії Волині

Кучинко М.М. Металургійно-ковальське ремесло у Волинській землі княжої доби	71
Панишко С.Д. Післямонгольська Волинь	80
Карліна О.М. Чисельність міст і міського населення Волинської губернії наприкінці XVIII – середині XIX ст.	89

Петровиц В.В. Німецька, польська та сарейська громади в світлі історичної топографії міста Володимира XIII-XVIII ст.	96
Жук О.М. Поселенська структура Луцька в Литовський період	101
Прокопчук В.І. Письменники Волині у боротьбі проти польських впливів у 20-30 роках XX ст.	107
Костюк М.П. Вклад німецьких колоністів у розвиток сільської промисловості Волинської губернії	112
Сушик І.В. Відроджена культура на Волині: проблеми і здобутки перших повоєнних літ (1944-1954 рр.)	116
Шабала Я.М. Зміни у структурі селянських господарств Волинського воєводства у 1921-1939 рр.	119
Милуш В.І. Духовенство і віруючі Волинсько-Рівненської єпархії другої половини 40-50 років XX ст.	123
Дмитренко А.А. Свічки у святах громадських об'єднань на Західному Поліссі (кінець XIX – перша половина XX ст.)	128
Бортніков В.І. Демонтаж командно-адміністративної системи. Перші кроки державотворення на Волині (1991-1992 рр.)	133
Філіпович М.Б. Музично-драматична діяльність Луцької повітової "Прогресу"	142

РОЗДІЛ III. Актуальні проблеми історії зарубіжних країн і міжнародних відносин

Ткачук П.Д. Писемність, література, наука Стародавньої Індії	147
Бортнікова А.В. Ідеологічні засади державотворення в Польщі, Чехії і Болгарії в IX-XI ст.	151
Музиченко О.В. Зовнішня торгівля Речі Посполитої з країнами Західної Європи наприкінці XV – першій половині XVII ст.	155
Крижановська М.Є. Програмні документи Селянської війни в Німеччині як проекти перетворення суспільного життя в країні	160
Ткачук А.П. Феномен самозванства в російській історії	165
Гаврилюк С.В. Російське законодавство першої половини XIX століття про охорону пам'яток церковної старовини	169
Двойнінова О.В. Законодавча база розвитку сільської кооперації в Російській імперії кінця XIX – початку XX ст.	175
Юхимюк О.М. Польський закон про воєводське самоврядування 1922 р.: історичні передумови та правова характеристика	179
Левкович Ю.М. Правові аспекти функціонування українсько-німецьких зв'язків	185
Шваб Л.П. Формування опозиції в Польській робітничій партії (1945 р.)	190
Денисюк Н.С. До проблеми воєнного стану в Польщі (грудень 1981 – червень 1983 рр.)	194
Санжаревський О.І. Діяльність уряду Чеської Республіки в напрямку інтеграції до НАТО	198
Стрільчук Л.В. Україна – НАТО: питання співробітництва у військових сферах (на прикладі Волинської області)	204

РОЗДІЛ IV. Теорія та методологія історичного процесу

Каленюк А.В. Етапи вивчення історичного процесу	209
Василенко О.Ю. Соціальний аспект історичної харизми	214

РОЗДІЛ V. Джерела та історіографія

Бондаренко Г.В. Краєзнавство Волині (80-ті роки – 2001 р.): історія та історіографія	219
--	-----

Депортація українців з Лемківщини у 1944-1947 рр.

Роботу виконано на кафедрі історії стародавнього світу та середніх віків ВДУ ім. Лесі Українки

Стаття присвячена висвітленню однієї з найбільш суперечливих і трагічних сторінок в історії українсько-польських стосунків новітньої доби – акції насильницького переселення українців з Польщі до СРСР у 1944-1947 рр.

Ключові слова: українсько-польські стосунки, депортація, українське питання, асиміляція.

Y.V.Kramar. Deportation of the Ukrainians from Lemkivshchyna in 1944-1947. The article is devoted to the elucidation of one of the most contradictory and tragic pages in the history of ukrainian-polish relations of the modern era – the massive forced resettlement of the Ukrainians living in Poland to the USSR in 1944-1947.

Key words: ukrainian-polish relations, deportation, ukrainian question, assimilation.

Однією з найбільш трагічних і неприємних сторінок в історії українсько-польських стосунків другої половини ХХ ст. є акція переселення українців з Польщі до УРСР у 1944-1947 рр.

Ідея радикального розв'язання українського питання в Польщі пророблялась у колах польської політичної еміграції ще у 1943-1944 рр. [13, 242]. Політики, пов'язані з еміграційним урядом у Лондоні, не мислили собі майбутньої Польської держави без т. зв. "східних кресів" – Західної України та Західної Білорусі. Виношувалась "ідея" про переселення українців за Збруч або розселення їх у західних і центральних регіонах Польщі, а натомість планувалося заселити українські землі польськими поселенцями [13, 242]. Передбачалося, що така акція повинна бути здійснена за попередньою згодою з урядом СРСР або УРСР. Варто відзначити, що позиція представників польських політичних угруповань в еміграції щодо шляхів "вирішення" українського питання в Польщі на практиці не відрізнялася від тієї концепції, що її згодом здійснили польські комуністи. Перший комуністичний уряд повоєнної Польщі – Польський комітет національного визволення (далі ПКНВ) – відрізнявся від еміграційного уряду в Лондоні у своєму ставленні до української проблеми хіба тим, що був готовий погодитися із втратою "східних кресів" узамін на німецькі землі на півночі та заході від довоєнних кордонів [2, 3].

Так чи інакше новим у політиці Польської держави щодо українців, котрі проживали на її теренах, було, починаючи з 1944 р., те, що цілком свідомо ставилася мета перетворення Польської республіки в однонаціональну державу. Цікаво, що подібну позицію в цей період займало і радянське керівництво. Й.Сталін на Потсдамській конференції влітку 1945 р. відкрито проголосив, що "Польща стане державою без національних меншин" [15, 1]. При цьому Сталін мав на увазі не одну, а декілька цілей: переселяючи поляків за кордон, він усував небажану опозицію, якою була польська національна меншина, а переселяючи українців з Польщі до УРСР, усував компактно розселену, національно свідому групу українців, котрі проживали поблизу кордонів СРСР.

Під акцію переселення українців з Польщі до УРСР в 1944-1945 рр. була підведена певна правова база, яка повинна була засвідчити законність акції та добровільність переселення. В серпні 1944 р. велися переговори між Польським комітетом національного визволення та урядом Української РСР, які завершилися 9 вересня 1944 р. підписанням угоди "Про евакуацію українського населення з території Польщі і польських громадян з території УРСР". Текст угоди не був офіційно опублікований. Про її зміст стало широко відомо із прийнятої Радою міністрів УРСР особливої інструкції, датованої 21 вересня 1944 р.

Інструкція проголошувала, що право на евакуацію "мають всі особи української, білоруської, російської і русинської національності, котрі забажають переселитися з Польщі на Україну" [1, 197]. Під терміном "русинська національність" малася на увазі етнічна група українських лемків. Крім того, право на евакуацію "надавалося" всім полякам і євреям, які станом на 17 вересня 1939 р. мали польське громадянство. Сама евакуація повинна була розпочатися 15 жовтня 1944 р. і тривати до 1 лютого 1945 р. [6, 86].

Другим міждержавним правовим актом, який визначав умови переселення, була угода, укладена 6 липня 1945 р. між урядом СРСР і Тимчасовим урядом національної єдності Польської республіки. Вона мала назву "Про право виходу із радянського громадянства осіб польської національності, що проживають в СРСР, і про право виходу з польського громадянства осіб російської, української, білоруської та литовської національностей, котрі проживають на території Польщі". Цікавим є той факт, що від початку акції переселення (жовтень 1944 р.) до моменту опублікування угоди про зміну громадянства (липень 1945 р.) минуло майже дев'ять місяців. Отже, переселення здійснювалося без попереднього надання громадянства, що свідчило про поспішність акції та аж ніяк не цивілізований спосіб переселення і його добровільний характер.

Однією із південно-східних територій Польщі, звідки планувалося відселити українців, була Лемківщина. Більша її частина з українським населенням відійшла до Польщі на підставі польсько-радянського договору від 16 липня 1945 р. Найбільша кількість українців проживала на території Новосондецького, Горлицького, Ясельського, Короснянського, Сяницького, Ліського і Новотаргського повітів Краківського воєводства. Тут, за даними Апостольської адміністрації Лемківщини, станом на 1935 р. мешкало 145 тис. осіб греко-католицького і православного віровизнання [5, 1277].

Варто зазначити, що переселення українців з Лемківщини розпочалося задовго до 1944 р. Уже наприкінці 1940 р. до УРСР переїхало кілька тисяч лемків. Це сталося на підставі радянсько-німецького договору про добровільний обмін населенням від 16 листопада 1940 р. З України дозвіл на виїзд до Німеччини чи німецької окупаційної зони отримали особи німецької національності, а з території, окупованої німцями (в тому числі Лемківщини, що увійшла до складу Генеральної Губернії), таке право на виїзд до СРСР одержали українці та білоруси. Досить поширена серед лемків москофільська орієнтація, а також пропагандистські обіцянки радянських представників репатріаційних комісій про швидкий господарський розвиток та матеріальний добробут у СРСР – усе це спричинило до того, що у 1940 р. до СРСР виїхало близько 5 тис. лемків [5, 1278]. Щоправда, згодом після початку радянсько-німецької війни частина лемківських переселенців повернулася назад до рідних країв.

Виселення лемків з їх етнічних територій продовжилося після підписання відповідних угод між СРСР та Польщею та після остаточного вирішення питання про східні кордони Польщі на Ялтинській конференції в лютому 1945 р.

Перший етап переселення українців з Лемківщини розпочався восени 1944 р. Територію Лемківщини було поділено на чотири райони: "Новий Сонч", "Горлиця", "Ясло", "Сянок". Найраніше – в листопаді 1944 р. – акція переселення розпочалася в районі "Сянок" [3, 243].

Потрібно зазначити, що акція переселення від самого початку не була результатом вільного волевиявлення українців. На початкових етапах переселення з Лемківщини добровільно виїжджали лише поодинокі сім'ї з тих районів, які були цілковито зруйновані війною (Дуклянщина, Короснянщина, частково Ясельський і Горлицький повіти), або ж ті, хто відчував страх з огляду на дії підпільних польських формувань [3, 247].

Варто зауважити, що початок переселенської акції загострив і без того напружені стосунки між поляками й українцями. З боку поляків почастишали погрози, випадки підпалів українських господарств, а також окремі вбивства українців. Селяни, боячись пограбувань і вбивств, змушені були переховуватися ночами. Головний уповноважений уряду УРСР повідомляв у Київ, що органи місцевої влади не вживають ніяких заходів, аби припинити насильство над українцями [10, 114].

Активний спротив переселенській акції в цей період починає чинити УПА. Кількість бійців Української повстанської армії, що діяла на Лемківщині в період 1944-1947 рр., оцінюється українськими дослідниками від 800 [14, 110] до 927 [10, 110]. Усього ж у лавах УПА воювало понад 2500 вихідців з Лемківщини [16, 470].

УПА, яка чинила збройний опір депортації українського населення, вела також широку роз'яснювальну і пропагандистську роботу, особливо серед тих лемків, які виявили бажання добровільно виїхати до УРСР. У своїх листівках УПА досить влучно характеризувала майбутню долю переселенців. "В СРСР, – писали в одному зі своїх звернень до українців Лемківщини повстанці (вересень 1945 р.), – замість терору грабіжницьких польських банд зустрінете куди страшніший терор НКВС. Замість чепурної скромної хижі – брудні бараки, голод, холод, спихановщину, норми й злидні" [11, 171].

Утім переселення українців на основі добровільності швидко вичерпувало себе. Починаючи з 1 серпня 1945 р., від лемків не було жодного добровільного зголошення на виїзд. Крім того, тисячі осіб, які спочатку дали згоду на добровільне переселення, згодом відмовилися від виїзду. Причиною цього була не тільки пропагандистська робота УПА, але й те, що в цей період на Лемківщину повернулася частина добровільних переселенців, які виїхали до СРСР у 1939-1945 рр. Їхні розповіді про радянську дійсність мали чи не найбільш вирішальне значення для зміни настроїв серед населення Лемківщини щодо перспективи життя в Радянському Союзі. В одному з листів лемків, котрих було переселено в с. Микулинці Тернопільської області, до редакції часопису “Карпатська Русь” (друкований орган Лемко-Союзу в США – Ю.К.) від жовтня 1946 р. читаємо: “Коли ми жили в наших Карпатах, то були людьми, а тепер нас вважають гіршими за худобу” [4, 137].

Чимало лемків усілякими способами намагалися ухилитися від переселення. Аби уникнути депортації, вони видавали себе за поляків, змінювали метрики хрещення, переходили на римокатолицький обряд. Польський дослідник історії лемків А.Квілецький указує, що в селі Чирна Новосондецького повіту усі лемки подали себе за поляків. Це саме зробили мешканці сіл Королева Руська та Богуша цього ж повіту. Всього ж у Новосондецькому повіті близько 5 тис. лемків, рятуючись перед примусовим виселенням до СРСР, перейшли на римокатолицький обряд [7, 280].

Після того, як переселення на основі добровільності швидко вичерпувало себе, зростав і посилювався тиск польських властей. Представники лемків почали звертатися до вищих органів влади Польщі, висловлюючи своє занепокоєння незаконними методами виселення, які все частіше входили в практику роботи польських і радянських репатріаційних комісій. 24 липня 1945р. польський уряд провів зустріч з представниками українського населення Новосондецького, Горлицького та Ясельського повітів. На ній українцями була висунута вимога, щоб лемкам, котрі б висловили бажання залишитися в Польщі, запевнити вільний національний розвиток [10, 114]. Декларуючи схильність до згоди з українцями, уряд пообіцяв делегатам з Лемківщини, що не чинитиме тиску на національні меншини, але при цьому порадив, зокрема лемкам, “заради спокою” переселитися до СРСР. При цьому висловлено натяки, що в майбутньому може виникнути потреба переселення українців на інші терени в межах Польщі [3, 245]. Отже, тим самим уряд по суті викрив, що вже тоді існував план ліквідації української національної меншини в Польщі. Насправді, не лише польські комуністи, але й інші впливові політичні угруповання були згодні в тому, щоб українців з Польщі виселити цілковито. У вересні 1945 р., коли добровільних оголошень на виїзд до СРСР вже не було, чотири провідні політичні партії Польщі звернулися до українців із закликом – залишити Польщу [3, 246].

Перший період переселення українців закінчився влітку 1945 р. За період від жовтня 1944 р. – до початку 1945 р. з Польщі до УРСР виїхало 10449 українських родин, або 39864 особи [2, 3]. Надалі добровільний виїзд українців практично припинився.

Другий етап переселення розпочався в кінці липня 1945 р., коли депортація набрала виключно насильницького характеру, будучи підсиленою інспірацією з боку двох урядів, спрямованою на активізацію збройних актів проти українців силами підпільних польських формувань. Виробилася тактика тотожних методів усіх задіяних структур. Поєднувалася демагогічна агітація репатріаційних комісій, залякування, арешти, здійснювані каральними органами, пограбування українських сіл польськими селянами, зростаюча злочинність організованих банд.

Чимало таких кримінальних груп було на Лемківщині. Жадоба збагачення себе майном лемків гнала цих людей на шлях терористичної діяльності та насильства стосовно мешканців лемківських сіл. Варто зазначити, що ці групи грабіжників нерідко створювалися з ініціативи НКВС, щоб таким чином утверджувати населення в переконанні, що єдиним порятунком для них є переселення до СРСР.

Незважаючи на зростаючий терор і його жертви, лемки вперто відмовлялися залишати свою землю. Зазначаючи у своїх донесеннях низькі показники переселення і вбачаючи причини цього виключно в активних антипереселенських діях українських націоналістів, апарат радянських уповноважених поставив перед польською стороною питання про сприяння виконання угоди про переселення. У вересні 1945 р. головний уповноважений уряду УРСР у справах евакуації порушив клопотання перед польським урядом про “надання військової допомоги у прискоренні масової депортації українського населення” [1, 197]. 22 серпня 1945 р. у Міністерстві громадської адміністрації Польщі відбулася нарада за участю начальника Генерального штабу генерал-

полковника Корчиця. Було вирішено виділити три дивізії Війська польського для "боротьби з бандерівцями", а також прискорити організацію в усіх гмінах і населених пунктах органів нової польської влади і підпорядкування українського населення цих повітів розпорядженням і законам польського уряду [2, 3].

На виконання цього розпорядження 1 вересня 1945 р. Тимчасовий уряд національної єдності вислав на Лемківщину регулярні військові частини. Нерідко польська історіографія наполягає на версії про те, що, мовляв, участь війська була потрібна для того, щоб поборювати зростаючу діяльність УПА. Щоправда, діяльність УПА на Закерзонні в той час дійсно була посилена з метою допомагати українському населенню у протистоянні виселенню. Прем'єр Осубка-Моравський наводив такі відомості про польські втрати: "У боях з бандами органи Міліції Обивательської втратили у 1945 р. 1411 міліціонерів убитими, 1410 – пораненими і 940 – полоненими". Але не секрет, що завданням польського війська було також посилення терору, допомога репатріаційним комісіям у примусовому виселенні українського населення. Ось як описує свідок тих подій методи, якими послуговувалася польська армія під час виселення лемків: "В травні 1946 р. кількатисячна польська армія зайшла від Бескидського хребта, т.б. від польсько-чехословацького кордону і перед собою примусово гнала всіх українців до Сяну, до польсько-радянського кордону... Усіх нас гамузом гнали до містечка Загір'я. Там на просторих сінокосах і пасовищах сконцентрували вигнанців із сотні сіл Лемкіщини.

Під відкритим небом лемки пробули 2-3 тижні... Дошкуляли не тільки голод і антисанітарія, а думували воші, які розмножувалися до катастрофічності. То був не просто жах, а пекло на землі" [12, 2].

Відповідно до договору від 9 вересня 1944 р. переселення українців з Польщі до СРСР мало закінчитися 31 грудня 1945 р. Проте цього терміну не було витримано і примусове переселення тривало ще один рік, до грудня 1946 р. Офіційна польська статистика подає відомості про те, що найбільшу кількість осіб було переселено в період між вереснем 1945 р. і червнем 1946 р., коли застосовувалося насилля. Таким чином, очевидно, що за цей час кількість українців, переселених до СРСР з Лемківщини і суміжних земель, складала 30629 сімей, т.б. 130601 особа [17, 51]. Польський дослідник А. Квілецький вважає, що до СРСР у 1945-1946 рр. було виселено 70-80 тис. лемків [8, 94]. В українських виданнях трапляються відомості про 80 відсотків лемків, депортованих до УРСР у період 1945-1946 рр. [5, 1278]. Приймаючи до уваги ці цифри і порівнявши їх із загальною кількістю українців, котрі на початку Другої світової війни проживали на терені Лемківщини (145 тис.), можна припустити, що після двох хвиль масових депортацій у Польщі все ще залишалося приблизно 60-65 тис. лемків.

Виселення українців з Польщі до СРСР у 1944-1946 рр. не принесло польському урядові очікуваних результатів. У межах Польщі залишалося понад 200 тис. українців. Такий стан не гармонізував із бажанням польських урядових кіл будувати однонаціональну Польщу без національних меншин. У квітні 1947 р. на теренах, заселених українцями, польське військо розпочало операцію "Вісла". Нею був започаткований третій етап переселення.

Виправдовуючи акцію переселення українців, польський уряд висунув військово-стратегічний мотив – необхідність перебороти опір УПА та ліквідувати базу підтримки і ресурсів, які вона черпала в українському населенні. Та лише просте співставлення сил показує надуманість такого мотиву: в операції "Вісла" брало участь 5 дивізій піхоти – за офіційними даними 17440 осіб, не враховуючи Міліції обивательської, прикордонних військ та сил самооборони. Активну участь в акції переселення брав також НКВС на боці Війська польського [14, 2]. Для порівняння: навесні 1947 р. на Лемківщині діяло всього вісім сотень УПА (800 осіб), а місцеве населення відзначалося в основному аполітичністю [14, 2]. При такій перевазі сил польській стороні перемога була забезпечена і без депортації мирного населення. Тому операцію "Вісла", на нашу думку, не можна розглядати виключно з точки зору боротьби проти УПА. Вона стала черговим етапом на шляху зміцнення польськості держави, реалізації мети, яку ставив польський уряд по відношенню до українців у Польщі, – зведення чисельності української національної меншини до мізерного мінімуму та розпорошення залишку цього мінімуму по країні для наступної його асиміляції.

На теренах, заселених українцями, операція "Вісла" розпочалася 28 квітня 1947 р. Її метою, згідно з офіційними твердженнями, окрім придушення збройного опору УПА, було переселення шляхом депортації всього українського населення у північно-західні райони Польщі, на так звані "повернені землі" (Ziemie Odzyskane).

Нова ініціатива польського уряду зустріла цілковиту підтримку місцевої адміністрації воєводств, де проживали українці. В червні 1947 р. краківський воєвода Маріан Рубінський направив лист до Міністерства громадської адміністрації з вимогою негайного виселення 5600 лемків із Новосондецького і Новотаргського повітів воєводства. Воєводська адміністрація звинувачувала їх у підтримці “банд УПА” [4, 262].

Територію Лемківщини, охоплену операцією “Вісла”, було поділено на три райони: Сянік, Горлиці, Новий Сонч. Усі операції по виселенню лемків відбувалися за одним сценарієм. У кожному повіті Лемківщини було по кілька збірних пунктів, куди зганялося населення з навколишніх сіл для реєстрації. Кожен отримував т. зв. переселенський документ – окремого кольору, щоб депортованих на місці нового поселення краще було відрізнити від добровільних переселенців-поляків. Це свідчило також і про ступінь їхньої лояльності до Польської держави. Зі збірних пунктів українське населення під військовим конвоєм транспортувалося до Любліна й Освенціма, де відбувалися “гігієнічна” та політична чистки. Підозрілі у співпраці з УПА відправлялися до концентраційного табору в Явожно. Після політичної перевірки транспорт з українським населенням скеровували у північно-західні воєводства Польщі.

Депортації з території Лемківщини тривали до пізньої осені 1947 р., деякі особи переселялися ще й упродовж 1948 р., а 32 сім’ї (мішані подружжя) з Новоторзького повіту були виселені до Щецинського воєводства аж навесні 1950 р. [3, 257].

Розміщення депортованих у північно-західних районах Польщі здійснювалося за продуманим планом. Він полягав у тому, щоб українські сім’ї розпорозити на якнайбільшому просторі. Так із 178 лемківських сімей із с.Фльоринка Новосондецького повіту 169 – було розміщено в 33 селах Зеленогурського та Вроцлавського воєводств, причому тільки в трьох селах поселили більш ніж 10 сімей, а в 10 селах розмістили всього по одній українській родині [8, 117].

За оцінками польських дослідників, під час операції “Вісла” близько 30-35 тис. лемків розселили на території 45 повітів усіх північно-західних воєводств [7, 286]. Отже, можна припустити, що депортація та розпорозення українського населення на заході Польщі була цілеспрямованою акцією, направленою на колонізацію українців.

Унаслідок депортацій 1944-1947 рр. лемки як етнографічна група українського українського народу були розсіяні на території двох держав – СРСР та Польщі. У загальних цифрах чисельність лемків, які були виселені зі своїх земель упродовж 40-х років, виглядає наступним чином:

- 5 тис. лемків, переселених до СРСР у 1939-1940 рр.;
- 80 тис. лемків, депортованих у 1945-1946 рр.;
- 30-35 тис. українців Лемківщини, виселених під час проведення операції “Вісла”.

Маємо загальну кількість близько 120 тис лемків, переселених у 1940-1947 рр. Виходячи із загальної кількості українського населення (145 тис.), котре проживало на Лемківщині у 1935 р., не визначеною залишається доля 20-25 тис. лемків. Очевидно, при цьому потрібно врахувати жертви Другої світової війни та жертви під час переселення до СРСР і депортації на “повернуті землі”.

Підсумовуючи викладені вище факти, робимо висновки:

– Переселенські акції 1944-1947 рр. були направлені на реалізацію ідеї радикального розв’язання українського питання в Польщі. Мета цієї політики полягала в тому, щоб звести чисельність української національної меншини до мізерного мінімуму, а потім піддати українців національній асиміляції.

– Методи, якими здійснювалося переселення українців (у т.ч. лемків) викривають справжні цілі ініціаторів акції – урядів СРСР та комуністичної Польщі. Кожна зі сторін мала свої позиції і цілі, однак завдання на даний момент могли співпадати, що й засвідчило подібність методів, якими здійснювалися переселенські акції.

– Від самого початку переселення було порушено умову добровільності. Акція не була результатом вільного волевияву українського народу, а навпаки – здійснювалася всупереч його волі й супроводжувалася насиллям. Принагідно потрібно визнати, що не обійшлося і без української вини. Достатньо пригадати терор УПА проти польського населення Волині, також спрямований на переселення людей. Кожна сторона повинна усвідомити свою вину та визнати її. Це особливо важливо зробити тепер, коли між Україною і Польщею формуються відносини стратегічного партнерства. Істинне ділове партнерство складається там, де сторони морально та юридично

звільнилися від тягаря минулого, переоцінили і переосмислили його, перейшли на справедливі взаємовідносини.

Література

1. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917-1953. – К., 1994.
2. Буцько О. Добрі наміри та їх наслідки. Українські та польські переселенці 1944-1946 рр. // Армія України. – 9 вересня 1995.
3. Гвать І. Історія Північної Лемківщини від вигнання лемків. В книзі: Лемківщина: земля, люди, історія, культура. – Т. 2. – Нью-Йорк – Париж, 1988.
4. Депортації. Західні землі України кінця 30-х – початку 50-х рр. (документи, матеріали, спогади). В 3-х томах. – Т. 2 (1946-1947). – Львів, 1998.
5. Енциклопедія українознавства (під ред. В. Кубійовича). – Т. 4. – Львів, 1994.
6. Каміньскій М. Через трагедію до порозуміння. Українсько-польська угода про переселення від 9 вересня 1944 р.: позиції та цілі сторін // Дзвін. – 1997. – № 5-6.
7. Kwilecki A. Fragmenty najnowszej historii Łemków // Rocznik Sądecki, t. VIII. – 1967.
8. Kwilecki A. Łemkowie. – Warszawa, 1974.
9. Лемківські вісті. – № 6. – Торонто, 1977.
10. Лемківщина (історико-етнографічне дослідження). У 2-х томах. – Т. 1. – Львів, 1999.
11. Мірчук П. Українська повстанська армія 1942-1952 (документи і матеріали). – Львів, 1991.
12. Сегін П. Депортація і геноцид лемків // За вільну Україну. – 15 травня 1997.
13. Szeszniak A., Srota W. Droga do nikąd. – Warszawa, 1975.
14. Шпак Ю. Операція "Вісла" // Русалка Дністрова. – № 13. – Липень 1993.
15. Щерба Г. Операція "Вісла" // Поклик сумління. – № 2, 1991.
16. Щерба Г. Борці за Українську Лемківщину // Визвольний шлях. – Кн. 4. – 1998.
17. W walce ze zbrojnym podziemiem 1945-1947. – Warszawa, 1972.
18. Якименко М. Депортація українців із Польщі на Полтавщину // Березіль. – № 1-2. – 1998.

Адреса для листування:
Луцьк, вул. 8-го Березня, 26/63.
Тел. 4-73-54.

Статтю подано до редколегії
25.09. 2001 р.

УДК-34(477) "19"

В.М.Кравчук – аспірант кафедри теорії історії держави і права та конституційного права Волинського державного університету імені Лесі Українки

Діяльність суду і прокуратури України по забезпеченню законності правових актів місцевих органів влади в період з 1945 по 1991 рр. (історико-правові аспекти)

Роботу виконано на кафедрі теорії, історії держави і права та конституційного права ВДУ ім. Лесі Українки; науковий керівник – доктор юридичних наук, професор В.В.Долежан

На підставі аналізу архівних матеріалів та історико-юридичної літератури досліджується діяльність суду і прокуратури по забезпеченню законності правових актів місцевих органів влади.

Значна увага приділяється аналізу правової природи провадження у справах, що виникають з адміністративно-правових відносин. Визначається роль і значення судового контролю за законністю правових актів місцевих органів влади, при цьому наводяться приклади з практики.

Ключові слова: суд, прокуратура, правовий акт, місцеві органи влади, судовий контроль.

Kravchuk V. M. The activity of the court and the public prosecutor's office on guarantee the lawfulness of the lawful statements of the local state bodies in 1945-1991. On the base of the analysis of archival materials and